

Michelle Marly

DE DIVA

Maria Callas – Het bewogen liefdesverhaal van
de meest beroemde operazangeres

Uitgeverij Brandt
Amsterdam 2020

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij bemiddeling van
Internationaal Literatuur Bureau, Amsterdam

Oorspronkelijke titel: *Die Diva. Maria Callas–die größte Sängerin
ihrer Zeit und das Drama ihrer Liebe*

Oorspronkelijke uitgave: Aufbau Verlag GmbH & Co. KG,
Berlin 2020 (Verschenen bij de imprint Aufbau Taschenbuch)

Copyright © 2020 Michelle Marly

Vertaling: 2020 Katja Hunfeld

Omslagontwerp © www.buerosued.de

Typografie: Zeno

NUR 302

ISBN 978 94 93095 40 3

‘Vissi d’arte, vissi d’amore’
Ik leefde voor de kunst, ik leefde voor de liefde

Uit: *Tosca*, Giacomo Puccini

V E N E T I Ë

3 s e p t e m b e r 1957

‘Ik ben zo blij dat je het koude natte Edinburgh achter je hebt gelaten om bij mijn feestje te kunnen zijn,’ zei Elsa en ze begroette haar vriendin Maria door haar tegen haar indrukwekkende boezem aan te trekken. De met parels bezette brokaten *cornio ducale*, een typisch Venetiaans hoofddekseel en waarschijnlijk een origineel uit de zestiende eeuw of eerder, verschoof daarbij een beetje. ‘Jij bent vanavond de hoofdpersoon.’

Het ‘feestje’ waar Elsa Maxwell het over had was haar herfstbal, hoogtepunt van het Filmfestival van Venetië. Het vond plaats in het deftige hotel Danieli en alle voorname mensen waren er. Maria hoefde niet om zich heen te kijken om te weten dat ze in de Renaissancezaal was omgeven door beroemdheden uit Hollywood, geldadel en prinsen en prinsessen met echt blauw bloed. Toch was zij zonder twijfel de beroemdste van allemaal: de *diva assoluta*, de sopraan wier naam zelfs bekend was bij mensen die zich niet voor opera interesseerden. Ze was

de beroemdste vrouw ter wereld, vierendertig jaar oud, aantrekkelijk, welgesteld en waarschijnlijk op het hoogtepunt van haar carrière. Hoewel de hemel uiteraard nog ver weg was.

Maria's vierenzeventig jaar oude, volslanke vriendin was roddelcolumniste op het internationale toneel. Elsa Maxwell besliste over het lot van opkomende sterren in de showbusiness en high society. Ze was thuis in de hele wereld, organiseerde paardenraces, zeilregatta's en feestjes, stond aan de wieg van romantische en zakelijke relaties en als je je carrière ook maar een beetje serieus nam, zorgde je ervoor dat je gehoor gaf aan haar uitnodigingen. Toch was Maria Callas vanavond niet alleen op het bal om te pronken met haar aanwezigheid: ze was oprecht diep dankbaar een reden te hebben gehad om de Schotse miezerregen te ontvluchten.

Het was een vermoeiende zomer geweest. Door de slopende optredens en sociale verplichtingen was Maria een paar weken geleden bijna ingestort. Hoewel haar dokter het haar met klem had afgeraden, was ze toch met het ensemble van het Milanese La Scala naar het prestigieuze Edinburgh Festival afgereisd. Ze werd gevierd in Schotland maar voelde zich elke dag zieker. Vier avonden hield ze vol omdat haar stem tot haar grote opluchting standhield, maar toen onverwacht een vijfde voorstelling werd ingepland, zegde ze af. Niet alleen had ze last van koortsrillingen, zware hoofdpijn en zwakte, ook het herfstbal van Elsa Maxwell kwam door de extra voorstelling in het geding. Maria wist zeker dat ze niet nog zo'n zware voorstelling aankon en dus vloog ze naar Milaan om een paar dagen bij te komen in de weldadige warmte van haar toevluchtsoord aan het Gardameer.

Aangesterkt door een paar rustige dagen en omringd door Elsa's gasten, zweefde ze nu over de met rood tapijt beklede eeuwenoude stenen trap naar de zalen waarin het uitgelezen diner zou worden geserveerd. Maria was al zoveel toneeltrappen op en af geschreden dat ze niet op haar voeten hoefde te letten en met adembenemende elegantie bewoog. En omdat ze zonder bril toch al niet goed zag waar ze liep, zette ze haar voeten sowieso zonder te kijken neer.

De relatief eenvoudige maar zeer flatteuze outfit die ze voor deze avond had uitgekozen zorgde ervoor dat ze zich helemaal in harmonie met zichzelf voelde. Hij bestond uit een strak wit lijfje en een wijde witte satijnen rok met zwarte stippen. Daarbij droeg ze een witte sjerp en lange zwarte handschoenen. Maria had niet gekozen voor een spectaculaire hoed, maar had aan het thema van de avond gehoor gegeven door in haar opgestoken haar smaragden en diamanten te vlechten, die fonkelden in het licht van de honderden kaarsen. Ze voelde zich geweldig, vooral omdat haar spiegelbeeld haar verried dat ze er vanavond bijna zo uitzag als haar idool. Maria was dol op Audrey Hepburn. Ze was zich ervan bewust dat ze het tere en hertachtige van Hepburn nooit zou bereiken, maar ze was er vier jaar geleden met ijzeren discipline wel in geslaagd binnen twaalf maanden bijna veertig kilo af te vallen. Sindsdien was ze slank. Vóór haar dieet was ze bij een lengte van een meter drieënzeventig honderdtwintig kilo schoon aan de haak geweest, nu werd ze door een Zwitserse dokter ondersteund met hormoon- en schildkliertabletten en plaspillen. Dat werkte beter dan hongeren.

Om het succes van haar ontberingen voor ogen te

houden, had ze portretten van zichzelf laten maken waarop ze eruitzag als een zusje van Audrey Hepburn. Als ze naar die foto's keek, overkwam haar een zeldzaam gevoel van geluk. Voor het eerst in haar leven voelde ze zich lekker in haar vel. Dat de hongerkuur niets had opgeleverd met betrekking tot haar stevige benen, was het enige minpuntje. Maar dat schoonheidsfoutje kon je prima verhullen met een wijdvallende rok zoals ze vanavond droeg.

Maria knikte voornaam, begroette mensen, glimlachte. De gasten dromden om haar heen, probeerden haar aandacht te trekken. De Diva was binnen.

De man aan haar zijde pakte van het dienblad van een ober een glas champagne en gaf dat aan Maria. 'Het is vast fijn om je aan een glas te kunnen vasthouden,' zei hij vriendelijk.

Giovanni Battista Meneghini wist als geen ander hoe Maria de in het diepst van haar wezen verankerde schuchterheid probeerde te verdoezelen, want ze dronk bijna nooit. Sinds tien jaar was Meneghini haar manager. Sinds acht jaar was hij haar echtgenoot. Hij was dertig jaar ouder dan Maria en veel kleiner dan zij. Hij was kaal, gezet en erg rijk. Zijn geld had de aannemer verdiend in de steenindustrie, zijn roeping had de liefhebber van opera's gevonden in zijn huwelijk met La Callas. Toch vreesde Maria soms dat de vrouw in haar in hun relatie achterbleef. Ze had de laatste tijd steeds vaker het gevoel te stikken in zijn zorgzaamheid. Meneghini regelde alles wat nodig was voor Maria om perfecte optredens te geven, maar als ze zich voorbereidde op haar rollen en zich moest inleven in de woelige emoties en donkere begeertes van haar personages, vroeg ze zich af hoe het

eigenlijk gesteld was met de passie in haar eigen leven.

'Zie je die man daar?' Elsa, die kennelijk haar plichtplegingen had afgerond, was naast Maria komen staan. Maria voelde de warme zachte nertsstola die Elsa over haar kanten avondjurk droeg langs haar arm aaien. 'Dat is Aristoteles Onassis, de rijkste man ter wereld. Zijn vrienden noemen hem Ari.'

Maria, die graag in tijdschriften bladerde en het bovendien gewend was zich in de allerrijkste kringen te bewegen, wist natuurlijk wie Elsa's gast was. Ze herkende hem van foto's, had hem echter nog nooit in het echt ontmoet. En nu ze hem zo zag van een afstandje, omringd door mannen en vrouwen die hem blijkbaar allemaal wilden ontmoeten, stelde ze vast dat hij er in het echt beter uitzag dan op foto's. Hij was weliswaar kleiner, maar aanzienlijk knapper dan ze van deze uitzonderlijk succesvolle zakenman uit Klein-Azië had verwacht. Onassis droeg zijn smoking met de elegantie van een Cary Grant. De man straalde iets uit, als een heldere ster aan het firmament.

'Gelukkig ziet hij er niet uit als een Anatoliër,' flapte Maria eruit.

'Anatoliër?' zei Elsa verrast, 'Hij komt uit Griekenland, net als jij!'

Maria schudde haar hoofd. 'Ik heb gelezen dat hij in Turkije geboren is. Daar was ooit een grote Griekse kolonie, maar de mensen daarvandaan zijn anders dan die van de Peloponnesos of van het vasteland. We noemen ze *tourkosporos* en dat is waarlijk geen compliment. Weet je, door de eeuwenlange bezetting van Griekenland door de Osmanen zijn wij niet zo te spreken over de Turken.'

'Grutjes,' zei Elsa gespeeld geschrokken en ze keek

Maria met grote trouwhartige ogen aan. ‘Bedoel je daarmee dat ik een faux pas heb begaan door Ari te kiezen als je tafelheer? Ik dacht juist dat de beroemdste Grieken ter wereld wel goed bij elkaar zouden passen... Ah, de markiezin de Cadaval! Kijk toch eens, wat een prachtig hoofddekse!’ Inderdaad droeg de markiezin een reproductie van een Venetiaanse klokkentoren op haar hoofd.

Maria ging mee in de afleidingsmanoeuvre. Natuurlijk waagde niemand het met Elsa Maxwell in discussie te gaan over haar tafelschikking, zelfs een primadonna niet. Dus zou ze naast de steenrijke reder komen te zitten. Er waren ergere dingen. Een diner duurde niet de hele avond en daarna zou ze zich weer vrij kunnen bewegen. Maria vond het jammer dat ze Battista aan haar zijde moest missen – of eerder, hij haar. Haar man sprak behalve Italiaans geen andere talen en vond een internationale omgeving daarom lastig. Ook het met Elsa in het Engels gevoerde gesprek had hij niet kunnen volgen. Hij glimlachte vriendelijk met vragende ogen.

‘Elsa heeft me net verteld waar ik zit bij het eten,’ legde Maria haar man uit en ze hief het glas. ‘Op een mooie avond.’

Meneghini proostte met zijn vrouw en Maria nam een piepklein slokje van de parelende champagne. Heimelijk dwaalden haar ogen daarbij af naar de man op wie Elsa zojuist haar aandacht had gevestigd.

De stoel naast Maria knarste toen Aristoteles Onassis zwaarig ging zitten. ‘Het spijt me, maar kunst is niet mijn vakgebied,’ gaf hij toe, nadat hij zich had voorgesteld.

Hij praatte snel en in tegenstelling tot de andere gasten van Elsa, die voornamelijk converseerden in het Engels en Frans, sprak hij accentloos Grieks. ‘Ik heb weinig tijd door mijn werk en als ik al tijd heb, breng ik die het liefst door op het water met prettige gesprekken, goed eten en een uitstekende sigaar. En alleen dat laatste al is onmogelijk in de opera, want in uw heilige zalen mag niet geroookt worden.’ Onassis glom alsof hij Maria zojuist een enorm compliment had gegeven.

‘Als ik u zo hoor, dan bent u helemaal geen echte *tourkosporos*,’ zei Maria, eveneens in het Grieks. Ze beschouwde die taal niet als haar moedertaal. Dat was Engels. Grieks had ze pas geleerd toen ze als meisje naar Athene had moeten verhuizen. Toch sprak ze Grieks zo perfect dat ze Onassis zonder problemen aankon. Als het moest kon ze vloeken als een visboer uit Piraeus. Het scheldwoord voor Grieken uit Klein-Azië die na de massamoorden door de Turken begin twintiger jaren in groten getale naar Griekenland waren gevlucht, behoorde tot de minder voorname categorie. Maria had Elsa niet verteld dat de minachtende benaming iets als ‘nakomeling van het sperma van een Turk’ betekende en dus als beledigend kon worden opgevat. Of als repliek op zijn opmerking over de opera die hij om zo’n belachelijke reden niet bezocht. Wat een onbenul.

Onassis kende het scheldwoord. Hij staaarde Maria aan, maar ze kon zijn blik niet doorgronden. Het licht van de kroonluchters boven hen brak in zijn fonkelende ogen. ‘Ik ben geboren in Smyrna, ja, maar veel beroemde Grieken komen uit Klein-Azië: Achilles, Homerus, Herodotus...’

Maria kende de namen natuurlijk, hoewel ze niet erg

geschoold was. Sinds haar dertiende ging ze niet meer naar school. In Athene was haar muzikale opleiding het belangrijkste geweest. Ze had de prominentste vrouwenrollen voor haar stembereik bestudeerd, terwijl de geschiedenisles zich beperkte tot de geschiedenis van de opera en de basiskennis over Griekenland. Zo had ze haar algemene kennis sinds haar jeugd alleen uitgebouwd als ze iets nalas wat ze interessant of nodig vond.

‘Ik wilde u niet beledigen,’ onderbrak Maria Onassis. Ze was onder de indruk van de passie waarmee hij zijn vaderland verdedigde. ‘Ik ben verrast hoe authentiek u bent. Een echte Griek.’

‘Natuurlijk ben ik dat!’ riep Onassis lachend uit. Ietsje te hard.

De gasten om hen heen keken verstoord op en Maria ving de vragende blik van haar echtgenoot op, die tegenover haar naast Tina Onassis zat, de vrouw van haar tafelheer. Kennelijk probeerde Meneghini fragmenten van Maria’s gesprek met Onassis te volgen, maar natuurlijk verstond hij geen woord. Het tikken van bestek, het gerinkel van glas en het geroezemoes van de vele gasten veroorzaakte zoveel lawaai dat hij de conversatie al nauwelijks zou kunnen hebben gevolgd als die in het Italiaans was geweest. Arme Battista. Hij verveelde zich vast en zeker al. Ook zijn tafeldame had de pogingen om een gesprek met hem op gang te houden kennelijk opgegeven. De jonge, iets te blote Tina had haar blonde hoofd waarop een kap met de tweeënhalve meter lange veren van een zilverreiger troonde, tot haar rechterbuurman gewend.

‘Kunt u zich voorstellen dat ik me zou kunnen voordoen als een Brit?’ vervolgde de Griekse miljonair het gesprek.

Maria richtte haar onverdeelde aandacht weer op Onassis, die haar daarvoor beloonde door zijn hoofd iets scheef te houden, zijn borst vooruit te steken, zijn lippen te spitsen en geaffecteerd met nasale stem in perfect upperclassengels te zeggen: ‘Het is mij een waar genoegen, madame, met u over de meest recente optredens in Covent Garden te spreken. Alleen heb ik geen idee waar we het over hebben, omdat ik slechts pretendeer voor iets anders dan de paardensport belangstelling te hebben.’

Maria lachte luid. Hij was echt grappig. ‘Blijft u maar liever een Griek,’ zei ze in het Grieks.

‘Ook al ben ik geen expert in de schone kunsten?’

‘Als ik daarmee had willen praten, was ik in Edinburgh gebleven met de directeur van La Scala. Maar ik zit hier nu met u.’

‘Ah, dat heb ik gelezen. Ik was in Londen en de krantenkoppen over “La Callas” door wie men zich onrechtvaardig behandeld voelde, waren niet te overzien. Uw aftocht is door de Britse pers opgeblazen tot een schandaal.’ Onassis schudde geamuseerd zijn hoofd. ‘Toen ik las over de Britse smaad, wist ik natuurlijk nog niet dat wij elkaar vanavond zouden ontmoeten.’ Onassis zweeg even en voegde toen toe: ‘Ik ben dankbaar dat u voor Venetië hebt gekozen.’

Dat was Maria ook. Vooral was ze dankbaar dat ze zo’n charmante tafelheer had. Terwijl zij hem aan het lachen maakte met anekdotes uit de operawereld, gaf hij haar stof tot nadenken met de verhalen over zijn leven. Onassis vertelde over zijn geboorteplaats Smyrna, die tijdens de Grieks-Turkse oorlog in de jaren twintig van de twintigste eeuw bijna volledig was verwoest. In zijn be-

schrijvingen kwam de unieke, vergane metropool waarin christenen en moslims van de meest uiteenlopende afkomst gebroederlijk zijde aan zijde hadden gewoond, weer tot leven. Als zoon van een Griekse ondernemer had Onassis een bevoorrechte jeugd gehad. Hij was naar een protestantse school gegaan tot zijn wereld letterlijk in vlammen was opgegaan. Op zijn zestiende had hij zijn vaderland moeten verlaten. Met maar zestig dollar in zijn zak had hij ingescheept op een schip naar Buenos Aires om zijn geluk te beproeven in Argentinië. De basis van zijn vermogen had hij verdiend met de handel in zogenaamde Turkse tabak.

‘Nu begrijpt u dus waarom ik zo verknocht ben aan tabak,’ zei hij fijntjes lachend en hij speelde met zijn sigaar, die hij na het hoofdgerecht had opgestoken. ‘Ik ben ermee groot geworden. Vanuit het niets.’

‘Ik heb gehoord dat de beste sigaren uit Cuba komen,’ zei Maria.

‘Dat klopt.’ Onassis grijnsde. ‘Een goede havanna als deze Montecristo hier is niet te evenaren.’ Genietend nam hij een trek. ‘Waarbij ik moet verduidelijken dat sigaretten me op weg hielpen. Met andere woorden: ik heb bijgedragen aan de smaakontwikkeling van de Argentijnen. De Zuid-Amerikanen kenden alleen Amerikaanse en Cubaanse tabak. Die zijn veel minder mild dan tabak uit Thracië en Macedonië. Ik importeerde die tabak en exporteerde koeienhuiden naar Europa. Op een bepaald moment kocht ik daarvoor een eigen schip en dat zijn er inmiddels negenhonderd geworden.’

‘Indrukwekkend,’ zei Maria. Ze keek Onassis aan en voelde een mengeling van sympathie en respect. Niet zozeer vanwege Onassis’ prestaties, maar vanwege de over-

eenkomsten tussen hun beider levenspaden. Het fascineerde en bekoorde haar.

Ze dacht aan de vele privéconcerten waartoe haar moeder haar als kind had gedwongen en die uiteindelijk hadden geleid tot een eerste optreden voor publiek aan boord van het schip dat haar samen met moeder en zus vanuit New York naar Griekenland had gebracht. Weg van haar geboorteland en haar vader. Daarna draaide alles om de muziek. Ze had nauwelijks vrienden omdat haar moeder dat niet toeliet en ze had geen hobby’s. Behalve zingen was er niets.

Maria had al vroeg in haar leven begrepen dat andere mensen haar destijds niet bijzonder mooie verschijning alleen gedoogden als ze zong. Op dezelfde leeftijd als Aristoteles Onassis in Buenos Aires de basis legde voor zijn imperium, had Maria voor het eerst op het toneel van de Atheense opera gestaan. Vijf jaar later schitterde ze voor het eerst als Tosca. Dat was het begin van haar carrière geweest.

‘We zijn beiden bij nul begonnen en hebben de top bereikt,’ zei Maria peinzend. ‘En dat alleen dankzij wilskracht en kunnen. Waarschijnlijk zijn het onze Griekse wortels: we zijn een koppige mensensoort.’

‘Als Griekse houdt u toch vast en zeker van de zee, dat kan bijna niet anders.’ Onassis’ toon werd nog iets levendiger dan bij zijn verhalen over Smyrna. ‘Ik ben een groot fan van Odysseus en zeilen is mijn passie. Wat vindt u van een cruise op mijn jacht? Ik nodig u en uw man graag uit.’

‘Een andere keer misschien,’ mompelde Maria vaag. Het leek haar een droom om op een schip door de Middellandse Zee te cruisen. Heerlijk. Maar het was een

verre droom. Met haar werk was een langere vakantie nauwelijks mogelijk. Bovendien had haar man last van zeeziekte.

Even maakte Onassis de indruk geïrriteerd te zijn. Ze zag het aan zijn ogen. Kennelijk was hij het niet gewend dat hij werd afgewezen. Er ontstond een lange stilte terwijl het geroezemoes om hen heen vriendelijk door kletterde. Onassis nam een trek van zijn sigaar en blies de rook in een andere richting zodat Maria er geen last van had. Op de achtergrond wisselde het orkest. Het strijkorkest dat het diner had begeleid, maakte plaats voor een dansorkest.

‘Mag ik u dan ten minste mijn motorboot als vervoermiddel aanbieden zolang u hier in Venetië bent?’ zei Onassis opeens met de rustige, goedgehumeurde gelatenheid die Maria inmiddels had leren kennen. Zijn ongedwongenheid toonde dat hij wist dat hij uiteindelijk zijn zin zou krijgen. ‘Ik wil u de Riva graag beschikbaar stellen.’

Natuurlijk was hij in het bezit van de Rolls-Royce onder de motorboten. Ze grijnsde. Hij is boeiend en prettig in de omgang, dacht ze. Dus waarom zou ze zijn aanbod tijdens dit verblijf van een week in Venetië niet aan nemen? Vermoedelijk zou ze daardoor ook tijd doorbrengen met Onassis en zijn vrouw.

‘Graag,’ zei ze.

‘En als het de komende maanden niet lukt, gaan we gewoon volgend jaar op een cruise langs de Griekse eilanden,’ besloot Onassis stralend. ‘Elsa kan ook meekomen, als ze dat wil.’

Je geeft hem een vinger en hij pakt de hele hand, dacht Maria. Ze vond zijn vasthoudendheid wel geestig. Om

hem niet teleur te stellen, knikte ze instemmend. Hoewel ze ervan overtuigd was dat het nooit tot een gezamenlijke reis zou komen.

Maria bracht bijna de hele avond door aan de zijde van Aristoteles Onassis. Hij stelde haar voor aan zijn mooie jonge vrouw.

‘Tina spreekt zo goed als geen Grieks,’ vertrouwde hij haar toe voorafgaand aan de kennismaking. ‘Haar vader, de reder Livanos, heeft haar opgevoed als een Amerikaanse prinses. Tina zegt altijd dat ze in Engeland heeft leren praten, in New York heeft leren denken en in Parijs hoe je je kleedt. Griekenland boeit haar niet zo. Zo is ze, mijn vrouw.’ Onassis glimlachte als een trotse eigenaar, maar opeens verduisterde zijn blik. Alsof hem iets stoorde.

Het bal was een groot succes. De hele nacht werd er gefeest. Opmerkelijke obers vervingen de uitgebrande kaarsstompjes in de kandelaars op de tafels, flessen champagne werden aan de lopende band geopend, glazen gevuld. In de kleine uurtjes waren er weliswaar al mensen vertrokken, maar toen Elsa Maxwell plaatsnam aan de piano en een snelle swing begon te spelen, schaarde de gasten zich om hun gastvrouw en de musici in hun sneeuw witte pakken heen. Maria, haar man en Onassis en zijn vrouw stonden op de dansvloer en luisterden naar de solo. Elsa speelde vrolijke en melancholische deuntjes uit de jaren dertig en de oorlogsjaren. Ze had als journaliste in Hollywood het ontstaan ervan zonder twijfel meegemaakt.

Op een teken van Elsa pakten de musici hun instrumenten op en vielen de pianiste bij. Die wenkte Maria naderbij. Een trompetsolo, een paar akkoorden op de vleugel en de melodie van het liedje *Stormy Weather* galmde door de zaal. Elsa begon zachter te spelen en het volgende moment klonk de beroemdste sopraan ter wereld. Maria droeg het lied over een voorbije liefde voor met de voor haar typische overgave, een octaaf lager dan gebruikelijk bij een aria. Om haar heen werd het plotseling zo stil dat zelfs het zachte voorname gerinkel van kristal een oorverdovende inbreuk op de intimiteit was.

Maria ging op de rand van het orkestpodium zitten en gaf zich helemaal over aan de jazz. Ze vond het prima om zo spontaan op te treden. Het publiek was te overzien en er waren geen recensenten aanwezig die erop zaten te wachten dat ze de hoge tonen miste. Ze was ook niet bang dat haar stem het zou begeven, want ze bleef bij het diepe stemregister van vertolker Lena Horne...

Het was een heerlijk gevoel om gewoon te kunnen zingen vanuit de liefde voor de muziek. Haar ogen zwierden over het exclusieve publiek dat niet minder enthousiast was dan de operafans in de grote zalen. Haar blik bleef hangen bij Onassis, die een arm om zijn vrouw had geslagen en in de ban leek te zijn van Maria's stem.

Terwijl ze *'There's no sun up in the sky'* zong, trokken achter de hoge ramen pastelkleurige slierten langs de hemel boven Venetië, en abrikooskleurige en parse stralen kondigden de zonsopgang aan.

2

ELF JAAR LATER

*Boven de wolken, begin
augustus 1968*

Nog voor de start trok Maria het zonnenscherm van haar vliegtuigraampje naar beneden. Een zuidelijke romantische zonsondergang was het laatste wat ze nu wilde zien. Vanachter donkere zonnebrilglazen staarde ze naar de lampjes boven haar hoofd in de eerste klas van een Air Francemachine en wachtte op het gordel-om-teken. Uiteraard had ze geen vlucht geboekt met Olympic Airways, de luchtvaartmaatschappij van Aristoteles Onassis. Toen ze zijn jacht snuivend van woede had verlaten, wilde ze zo snel mogelijk weg van hem. Omdat ze bang was dat hij invloed zou uitoefenen op het vertrek van de vlucht als ze een plek reserveerde in een van zijn boeings, had ze besloten te vliegen met de Franse luchtvaartmaatschappij. Pas toen ze de vliegtuigtrap beklom, realiseerde ze zich dat haar vrees ongegrond was geweest. Als Onassis had gewild dat ze terugkeerde, had hij haar probleemloos kunnen laten stoppen op de luchthaven van Athene. Aristo – Maria's koosnaam voor Onassis – beschikte

over zoveel middelen om zijn macht te demonstreren. Het land waarin een vliegtuig geregistreerd stond, vormde geen hindernis zijn wil door te zetten. Als hij het maar wilde. En dat was overduidelijk niet het geval.

Dit besef trof Maria als een vuistslag en ze werd er even duizelig van. Was het een fout geweest Aristo zo woedend te verlaten in plaats van te buigen voor zijn wil en af te wachten tot de nieuwe affaire tot het verleden behoorde? Mogelijk, maar het ging haar er niet alleen om dat er een andere vrouw in het spel was. Het ging om haarzelf, om de grote liefde tussen Aristo en haar. Was die groot genoeg om alles te doorstaan wat hij met zijn verblindende napoleoncomplex veroorzaakte? Maria's vriend Lawrence Kelly, getuige van het weinig roemrijke afscheid, had vast gelijk toen hij had gezegd dat het hier ook ging om Maria zelf, om de waardigheid van de Diva.

Misschien klopte wat de Franse keizer had beweerd: in liefde en oorlog is alles geoorloofd. In de oorlog werd gestreden om macht en om eer en als dat in de liefde ook zo was, zou Maria niet capituleren. Toch vroeg ze zich af wat ze met haar handelen had bereikt, behalve dat ze zich diep ellendig voelde. Een pyrrusoverwinning waarvan haar het overwinningsgedeelte tot nu toe ontging. Aristo had haar zonder afscheid te nemen van boord laten gaan. Hoe kon ze weten of haar vertrek hem ook pijn had gedaan. Het was waar: ze zou zich minder ellendig voelen als ze wist dat hij ook leed. Nee, dat mocht ze niet hopen. Ze moest verstandig zijn.

De aandrijvingskracht van de start duwde haar in de comfortabele leren stoel. De plaats naast haar was niet bezet. Wat een geluk dat er geen vreemde naast haar zat met wie ze een praatje had moeten aanknopen. Daar was

ze nu helemaal niet toe in staat. Had Larry naast haar had gezeten, was het anders geweest. Maar die had onverwacht een andere vlucht moeten nemen, bleek op de luchthaven in Athene. Hij moest naar Rome voor een al eerder gemaakte afspraak, had hij gezegd.

'Maar ik volg je. Volgende week ben ik bij je in Parijs.' Hij klonk net als Aristo.

'Ik volg je,' had ook Aristo gezegd. 'In september ben ik bij je in Parijs.'

Hoewel het een langere periode betrof, had ze net zomin getwijfeld aan Aristo's woorden als aan Larry's belofte. Maar ze zette zeker vraagtekens bij Aristo's trouw, en niet bij Larry's loyaliteit. Was dat fout geweest? Was ze te snel geweest met haar oordeel? Dat Aristo Jacqueline Kennedy wilde ontmoeten was niet meer dan een vermoeden van Maria zelf. Ze moest nu toegeven dat ze het allemaal niet zeker wist. Had ze verkeerd gereageerd en wilde de man van wie ze hield daadwerkelijk alleen maar een gezellig onderonsje met vrienden hebben?

Aan de andere kant: als hij met kerels wilde zuipen deed hij dat normaliter in de kroegen van de havens aan de Middellandse Zee waar hij aanmerde. Dan dronk hij met de vissers ouzo, kletste met hen zoals mannen onder elkaar doen, en speelde hij met hen *tavli*, een traditioneel Grieks bordspel. Maria had hem daarbij vaak begeleid en genoten van de ontmoetingen. De hartelijkheid van de mensen, hun onafhankelijkheid van de materiële geneugten van de wereld en hun pure levensvreugde had ze leren waarderen. Hoe meer ze zich bewoog in de internationale high society, hoe meer ze genoot van ongedwongen samenzijn. Het was een vrijheid die ze anders alleen op zee voelde. Waarom had ze dat allemaal in